

Vides izglītības metodiskais materiāls

Tēma

Mitrāju augu izmantošana amatniecībā - cilvēka un vides mijiedarbība.

Temats

Mitrāju vērtību izmantošana tradicionālajā tautas amatniecībā Gaujas NP, kultūrvēsturiskās zonas teritorijā Briežu krēslinieku sētas (izzināšana) - Vaidavas krēslinieku sētā Lejasbregžos.

Mērķgrupa (skolēnu skaits, vecums, klase)

10 līdz 15 dalībnieki, ģimenes ar dažāda vecuma bērniem, 5.-9.klase; optimālais laiks ekskursijas sākumam: vēls pavasaris/vasara/rudens sākums.

Nodarbības ilgums

1-5 stundu dienas ekskursija.

Sasaiste ar mācību vielu

Dabas mācība pamatskolā, botānika.

Kontaktpersona

Indra Čekstere, etnogrāfe, vides gide,
kamenite12@inbox.lv

Nepieciešamais aprīkojums

Naziši, šķēres, auklas, paliktņi, darba lapas, rakstāmlietas (parastais zīmulis, pildspalvas, krāsainie zīmuļi), binoklis, lupas, ciets kartona papīrs, papīrs (A4), lime. Arī laiva un drošības vestes.

Nepieciešamās prasmes un zināšanas

Iepriekšējas zināšanas par augiem, peldētprasme.

Sagatavošanās pirms nodarbības

Iepriekšējas zināšanas par ezeru un atteku augiem, krēslu izgatavošanu, prasme apieties ar griežamo nazīti, binokli, lupu.

Atslēgas vārdi

Īpaši aizsargājama dabas teritorija, kultūrvēsturiskā zona, muzejs, ezers, atteka, meldri, krēslu amatniecība, biotops, sugu aizsardzība.

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Aktivitāšu apraksts

- ▶ Iepazīšanās / satuvināšanās spēle, kur pārsvarā ir jāorientējas uz redzi un dzirdi (piem., mīksta bumba, kuru metot jānosauc mitrāju augs vai zivs vai, kuru padodot, sauc ar ūdeni saistītus augus un dzīvniekus). Variants - lauku sētas ēkas un tajā esošais dzīvais un nedzīvais.
- ▶ Pārrunājam spēli, kas bija jauns, vai viegli atcerēties mitrājiem raksturīgo, vai ir pazīstama lauku sēta.
- ▶ Drošības instruktaža.
- ▶ Nodarbības dalībnieki saņem binokli un lupas, un informāciju par to pielietošanu pārgājiena laikā.
- ▶ Dodamies uz atteku vai ezeru (iespējams - Vaidavas ezeru).
- ▶ Apskatām dažādus augus - niedres un meldrus, lēpes u.c. Stāstījums par meldriem, izplatību, un to uzbūvi, izmantojot vizuālo informāciju. Var būt attēli un ielaminēti augi.
- ▶ Visi saņem nazišus un paskaidrojumu, kā pareizi ar tiem rīkoties, uzvelk gumijas zābakus.
- ▶ Meldrus nogriež vai izplūc, sasien saišķos.
- ▶ Ierašanās krēslinieku sētā.
- ▶ Iepazīšanās ar lauku sētu un krēslinieku muzeju. Vēlējuma akmentiņu nolikšana pie vēju zvaniem.
- ▶ Karte ar krēslinieku sētām tuvējā apkārtnē (uz vietas). Attēli ar senajiem krēslim dažādās pasaules valstīs. Dalībnieki tiek sadalīti grupās un aizpilda nelielu viktorīnu par krēslinieku amatu un darba rīkiem. Zīmējums ar uzdevumu par mitrāju augu pielietošanu.
- ▶ Darbs - pinuma veidošana (ar auklu) vai uzlīmējot meldru gabaliņus, mazākie dalībnieki savēl zīmējumu un krāso.
- ▶ Meldru savienošanas un vijuma gatavošanas demonstrējums.
- ▶ Stāsts par krēslinieku - tā pabeigšana, ievietojot piedāvātos vārdus. Ja laiks atļauj - teikas par tuvējiem mitrājiem - Gauju, attekām, ezeriem.
- ▶ Tēja krēslinieku sētā ar līdzpaņemtajām maizītēm.
- ▶ Rotaļa par tirgu:
 - 1.variants. Dalībnieki izvēl braucēju, kurš nostājas ar muguru pret pārējiem. Spēles vadītājs katram dod noteiktas preces vai lietas vārdu – krēsls, siena maiss, auzas, pods, krūze, kliņģeris, konfekte, lats, santīms utt. Braucējs izvēlas, ko ņems līdzi. Tas klusiņām pieiet, pieduras braucējam un iepīkstas, ja atminēts, mainās vietām un viss sākas no gala.
 - 2.variants. Spēles vadītājam ir linu maisiņš ar sīkām lietiņām " no tirgus". Viņš izvēlas, nevienam nerādot, piemēram, zīmuli un saka – tas ir gatavots no koka, jums katram tas mēdz būt, to lietojot, ir viegli paturēt prātā pirkumus tirgū – kas tas ir? Atminētājs saņem zīmuli balvā. Maisiņā var būt santīms, poga, akmentiņš ar zīmējumu, rieksts, ābols, konfekte, šokolādīte, dzēšgumija u.c. sīkumi.
- ▶ Nodarbības beigās dalībnieki saņem bukletīnus par Gaujas NP, krēslinieku sētu, uzlīmes un citus uzskates materiālus, kas ir pieejami. Var būt arī dāvana no krēslinieku sētas.

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Nepieciešamās darba lapas

- A.Jullas zīmējums ar darba rīkiem – visiem dalībniekiem;
- „Stāsts par krēslinieku” – katram dalībniekam vai pa pāriem viens eksemplārs;
- „Mazā viktorīna” – nodarbības vadītājam vai muzeja darbiniekam, jaunieši atbild mutiski uz uzdotajiem jautājumiem;
- „Pamēģini arī Tu!” – katram kā paraugu, var būt melnbaltas kopijas vai ielaminēti dažī krāsaini varianti;
- savelkamais zīmējums ar augiem – visiem dalībniekiem;
- „Krēslu meistari” – kā informācijas materiāls pedagogam, var izsniegt arī katram 7.-9.klašu skolēnam.

legūtās zināšanas

Par cilvēka un vides mijiedarbību. Mitrāju augu izmantošana cilvēku sadzīvē, tautas amatniecībā. Unikālais krēslu amatniecības veids Gaujas NP kultūrvēsturiskajā zonā - Briežu krēslinieku sētas, krēslu mājražošanas materiāli, darbarīki, paņēmienu u.c.

legūtās prasmes

Prasme rīkoties ar lupu. Spēja atpazīt amatniecībai noderīgos mitrāju augus, ievākt meldrus, apgūta ar auklu veidotā pinuma tehnika.

Informācijas avotu saraksts

Gaujas NP administrācijas un amatniecības pētnieku sagatavotie uzskates un izziņas materiāli.

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

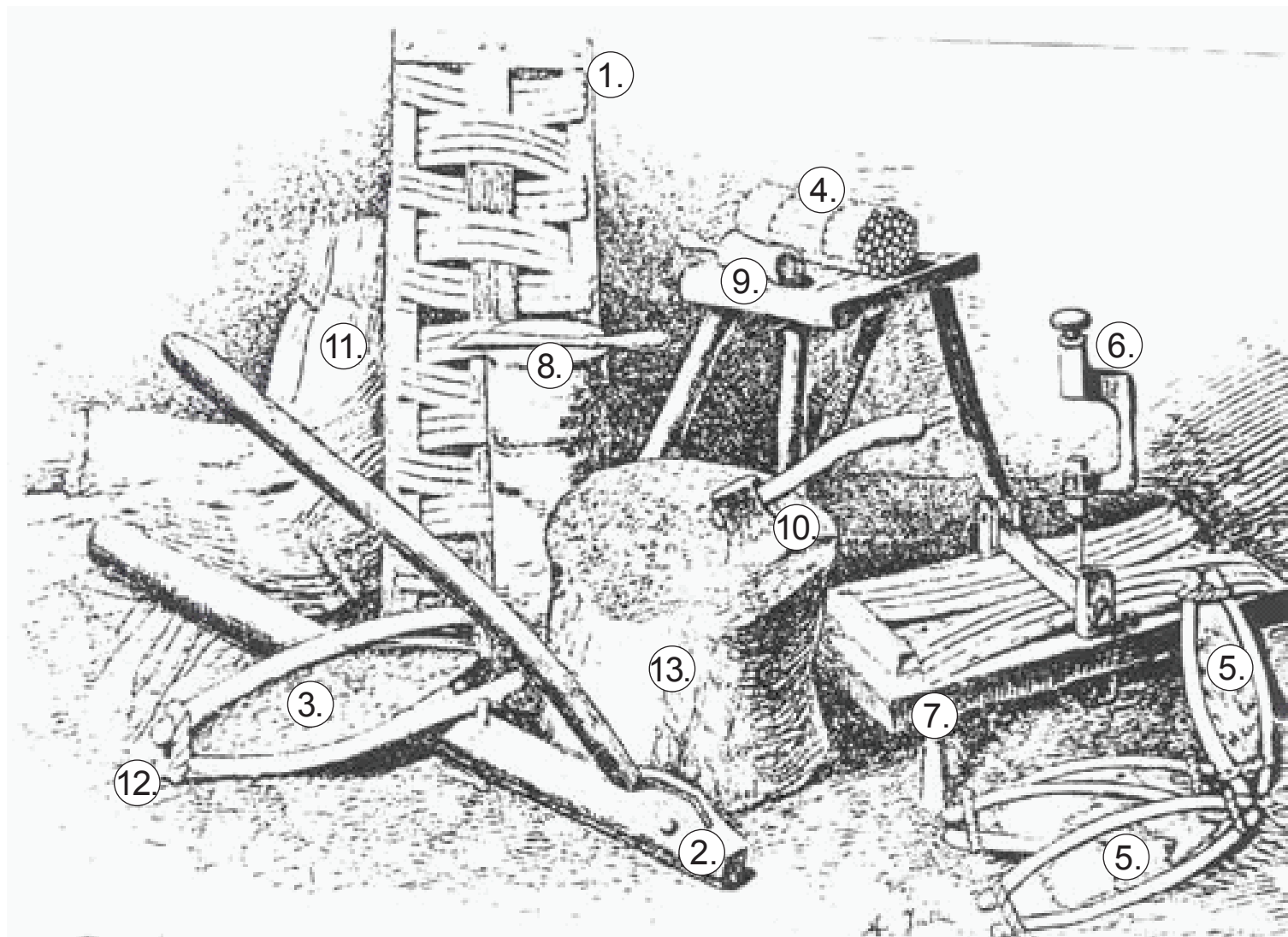

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

IERAKSTI DARBA RĪKU UN MATERIĀLU NOSAUKUMUS!

- 1. _____
- 2. _____
- 3. _____
- 4. _____
- 5. _____
- 6. _____
- 7. _____
- 8. _____
- 9. _____
- 10. _____
- 11. _____
- 12. _____
- 13. _____

Mākslinieka Augusta Jullas zīmētie krēslu meistara darba rīki. 1905.g.

Saudzēsim mītrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Stāsts par krēslinieku

Reiz tepat, Briežu pagastā, dzīvoja krēslu meistars, vārdā
Viņam piederēja....., kurā viņš dzīvoja un kūts, kurā mita
viņa..... Mājlopu barība glabājās, bet cilvēku
krājumi.....
Katru sestdienu krēslinieks un viņa saime mazgājās.....Viņam bija čakla un
..... sieva, vārdā..... un..... bērni. Pie viņa
dzīvoja arī un sievas māte, vārdā
Ziemā visa ģimene taisīja Krēslinieks dreijāja krēsla detaļas no
.....koka. Sievai bija jāpin krēsla sēdekļi no..... Bērni tīrīja
meldrus, kuri iepriekš tika izmērcētiūdenī, lai vieglāk
Kad viena partija bija gatava, tos ar veda uz tirgu. Kad
krēslinieks pārdeva krēslu, viņš nopirka līdz atbraukušajam
dēlēnam un kliņģeri. Bet mājās palikusī gaidīja viņus

Lūdzu, ieraksti tukšajās vietās atbilstošus vārdus un izveido savu stāstu par krēslu meistaru!

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Mazā viktorīna krēslinieku sētā

Vadītājs izvēlas 5 dažādus priekšmetus, piemēram:

1. Asari vai līdaku - iegarenu elipsveidīgu koka formu krēsla kāju un aizmugurējo virskoku izliekšanai.
2. Slīmestu.
3. Saimnieka vai saimnieces krēslu (lielo)
4. Bērnu krēsliņu ar ritenīšiem.
5. Parasto krēslu.

Viktorīnas dalībniekiem jāuzraksta un jāpaskaidro, kam varētu būt izmantoti šie priekšmeti. Jautājot par telpā esošajiem krēsliem - jāiedomājas ģimene, kas sēž ap galdu - kurš izmanto lielo, kurš parasto, kurš augsto krēslu. Priekšmetus katrai grupai var dot citus no muzeja telpā esošajiem krēslinieku darba rīkiem un sadzīves priekšmetiem. Atbildes kopīgi analizē, vienlaikus pastāstot par visiem krēsliniekam nepieciešamajiem darba rīkiem un materiāliem.

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

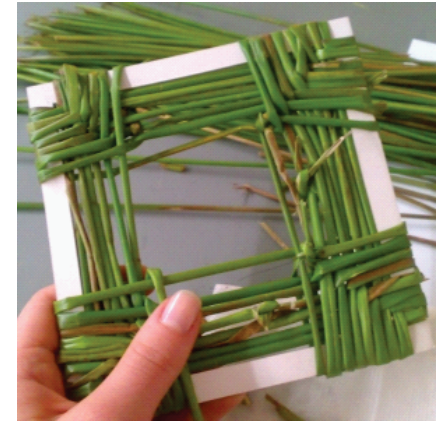
Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Ezera meldrs jeb ašķis, paukšs, arī stiebrs.

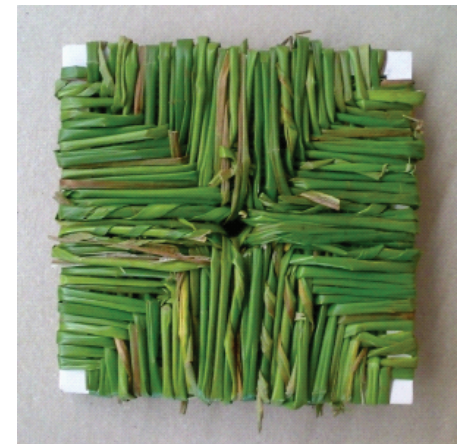
Tikko saplūkti meldri.

Krēsla pinumam savij vairākus meldrus kopā.

Dizaineru gatavots krēsls.

Pamēģini arī Tu!

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

Augi tiek izmantoti cilvēkam noderīgu lietu darināšanā.

1. Izpēti, kam tiek izmantotas niedres.
2. Apskaties, kam tiek lietoti pārējie augi, atbildes ir atrodamas blakus esošajā zīmējumā.
3. Ieraksti pielietojumu pretī katram augam.

niedre

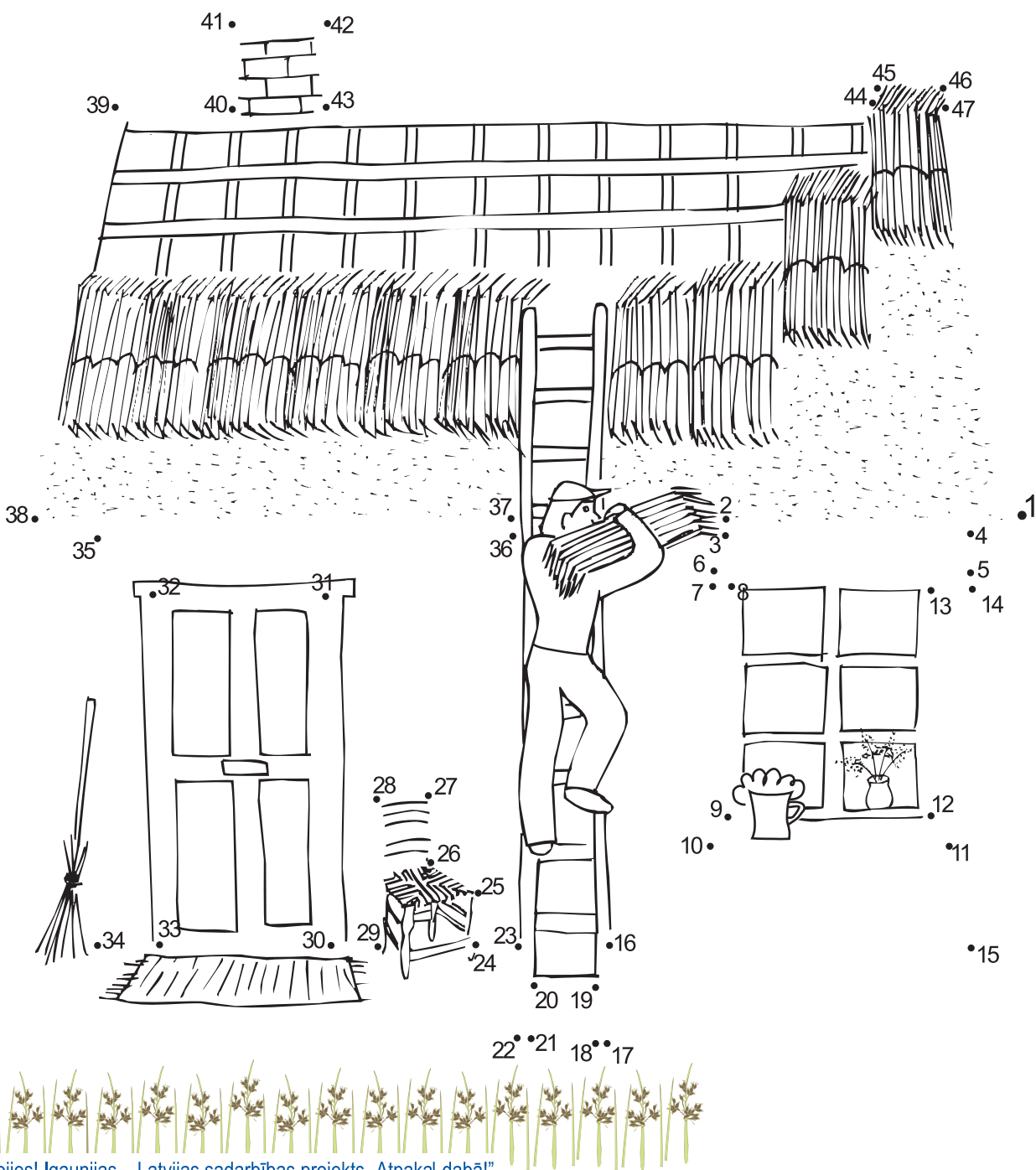
platlapu vilkvāļīte

ezera meldrs

melnalksnis

parastais vizulis

parastais apinis

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

Atbalstījusi
Eiropas
Savienība

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund

European Union

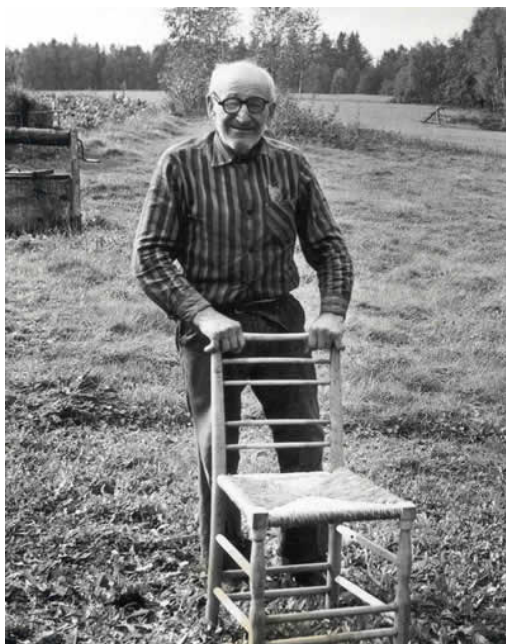

Krēslu meistari

Pie īpaši interesantām kultūras vērtībām Gaujas nacionālajā parkā jāpiemin Valmieras rajona Vaidavas pagastā esošo Briežu krēslinieku sētas, kurās no 18.gs. beigām līdz 20.gs. 40-tajiem gadiem gatavoja krēslus, gadā ražojot ap 12 000 bērza koka krēslu ar meldru pinuma sēdekļiem. Meldrus jūnija beigās saplūca Gaujas attekās, ezeros un dīķos. Pinumam izmantoja ezera meldrus, ko sauca arī par paukšiem, ašķiem, stiebriem. Beidzamajā darbības periodā pirms II Pasaules kara sēdekļiem izmantoja arī fabrikā ražotu finieri, pat ar dekoratīviem zīmējumiem un ziedu motīviem. Šī tipa krēslu meistari ir lokāla, tikai nelielā apvidū praktizēta amatniecības nozare. Krēslus gatavoja ar visvienkāršākajiem, ikvienā mājsaimniecībā pieejamiem darba rīkiem - kaltu, svīķurbi, slīmestu. koka āmuru, liektuvi, beņķi un citiem. Koka detaļu virpošanai izmantoja vienkāršu darba galdu - dreiju. Krēslu gatavošanā piedalījās visa ģimene - vīrieši virpoja, bērni attīrīja savāktos un izžāvētos meldrus no netīrumiem un liekajām sakņu daļām, sievietes piepina krēslu sēdekļus. Pēc tam ar zirgiem krēslus veda uz tirgu Vidzemē, Igaunijā un citur. Igauņi šos krēslus dēvēja par latviešu krēsliem. Krēslu meistaru vidū visslavenākais bija Mārtiņš Šķerbergs, kurš lietoja savu zīmogu un gatavoja krēslus baznīcām, tautas namiem, arī ārzemju pasūtījumiem, kur šos krēslus izmantoja vasarnīcām.

„Lejasbregžos” dzīvo un strādā keramiķe Īrisa Vainovska, kas izveidojusi izstādi par seno krēslinieku amatu un labprāt pastāsta par to apmeklētājiem.

Saudzēsim mitrājus kopā! Pievienojies! Igaunijas – Latvijas sadarbības projekts „Atpakaļ dabā!”

Linking Estonia and Latvia
Part-financed by the European Regional Development Fund